

El retaule de Sant Vicenç d'Estopanyà

Jaume Felip Sánchez

Investigador del Centre d'Estudis de la Conca de Barberà. jaufelip@coft.cat

Resum

Es dona notícia de l'origen del retaule de Sant Vicenç d'Estopanyà, actualment dipositat al Museu Nacional d'Art de Catalunya, aportant algunes obres més al catàleg del mestre d'Estopanyà. També incorporem un bon nombre de documents inèdits amb la seva transcripció, referents al mestre Ròmul de Florència, a qui alguns autors han atribuït l'obra ara analitzada.

Paraules clau: pintura / gòtic / mestre d'Estopanyà / Ròmul de Florència / MNAC.

Resumen

El retablo de Sant Vicenç de Estopanyà

Se aportan noticias sobre el origen del retablo de Sant Vicenç d'Estopanyà, actualmente depositado en el Museo Nacional d'Art de Catalunya, aportando algunas obras más al catálogo atribuido al maestro de Estopanyà. Se contribuye también, con nueva documentación inédita, al conocimiento del maestro Rómulo de Florencia, a quien algunos autores atribuyen la factura de la obra analizada en este trabajo.

Palabras clave: pintura / gótico / maestro de Estopanyà / Rómulo de Florencia / MNAC.

Abstract

The altarpiece of Sant Vicenç of Estopanyà

This paper provides information on the origin of the altarpiece of Sant Vicenç d'Estopanyà, now housed in the National Art Museum of Catalonia. A few more pieces are added to the catalogue attributed to the master of Estopanyà. Unpublished documents provide further information on Romulo of Florence, to whom some authors attribute the altarpiece discussed in this paper.

Keywords: painting / Gothic / master of Estopanyà / Romulo of Florence / MNAC.

El Museu Nacional d'Art de Catalunya conserva, entre les seves importants galeries, una obra provinent de la població d'Estopanyà (Baixa Ribagorça, actualment província d'Osca): es tracta d'un retaule gòtic, de petites dimensions.¹ Ingressà per via de compra l'any 1932, formant part de la col·lecció Plandiura.² A la vegada, ens consta que la venda, a favor d'aquest darrer, tingué lloc l'any 1921, amb autorització del bisbe Josep Miralles, de Lleida, prèvia sol·licitud del rector de la parròquia d'Estopanyà, Mn. F. Aldomà, passant d'aquesta manera a mans de l'esmentat Lluís Plandiura i Pou.³ La relació del col·leccionista amb el bisbe Miralles, que permeté la compra de diversos retauls de la diòcesi lleidetana, així com també de les pintures romàniques de l'església de Mur, o el tern de sant Valeri, entre d'altres, ocasionà greus conflictes, que arribaren fins a l'extrem de provocar la intervenció personal del mateix president de la Mancomunitat de Catalunya, i la posterior mediació de l'arquebisbe de Tarragona, el cardenal Vidal i Barraquer. En paraules del cardenal, tot es degué a una mala gestió per part dels dos cantons, uns en defensa dels interessos del bisbat de Lleida i els altres del patrimoni cultural de Catalunya (i de la Franja Oriental, d'evident herència cultural catalana).⁴

Descripció del retaule⁵

S'estructura en forma de tríptic, sense predel·la i sense cap mena de decoració arquitectònica de pinacles, florons o arquets (fig. 1), amb un plafó central on es representa a sant Vicenç Màrtir, abillat com a diaca, duent a les mans la palma del martiri i un llibre, simbolitzant la seva sabiduria. Als peus del titular es veu, a l'esquerra (respecte a l'observador), un frare agenollat, en oració, amb dos escuts: el de l'esquerra duu un blasonament que podem descriure com truncat, al primer de gules (vermell) i al segon d'argent o blanc; el de la dreta, un escut d'or amb un arbre al mig, de sable (negre), amb una bordura amb escaquejat del mateix color de sable. A la dreta de sant Vicenç hi ha un cavaller agenollat, pregant, amb l'arnès gairebé complet i amb la visera aixecada i les mans sense guantellets; al seu costat un escut de gules amb el que sembla una serra tallant una estructura que pot ser una torre o castell. A l'àtic, damunt del sant titular, hi ha una Crucifixió: la Verge Maria a l'esquerra i sant Joan Evangelista a la dreta.

Fig. 1. Retaule de Sant Vicenç d'Estopanyà. MNAC. © Museu Nacional d'Art de Catalunya, Barcelona (2014).

Foto: Calveras/Mèrida/Sagristà.

A l'àtic del plafó, o carrer lateral, esquerra, les Santes Dones davant el Sepulcre buit de Crist on els àngels anuncien la seva Resurrecció. A sota es desenvolupa, en tres pisos de dos escenes cadascun

(d'esquerra a dreta i de dalt a baix), episodis de la vida i martiri de sant Vicenç:⁶ en primer lloc veiem Vicenç, estudiant i meditant sobre les Sagrades Escriptures i, a la mateixa escena, el seu pare, Eutiqui, un cònsol d'Osca, i la seva mare Enola, confiant el seu fill Vicenç al bisbe Valeri de Saragossa; a la següent escena es representa l'ordenament com a diaca de Vicenç per Valeri, a Saragossa ("Caragona" escriu l'epígraf del retaule); al segon pis i esquerra, el prefecte Dacià, enviat per l'emperador Dioclecià, arribat a Saragossa mana agafar Vicenç i Valeri que són portats a la seva presència acusats de no voler adorar l'emperador; són portats a València, carregats amb cadenes; al tercer pis, Vicenç i Valeri entren a València (epígraf "Vale"); i són portats novament a presència de Dacià per ser jutjats i empresonats (epígraf "ncia").

Al plafó de la dreta tenim la continuació del cicle: al primer pis i esquerra, Valeri és desterrat per ordre de Dacià, i a la següent escena arriba al lloc d'Enat (epigrafiat al retaule), prop del riu Cinca (epigrafiat);⁷ al segon pis el martiri de Vicenç, en primer lloc la crucifixió i a l'escena de la dreta la graella, totes dues en presència d'un empipat Dacià; al tercer pis, Vicenç és col·locat damunt una llitera amb punxes per incrementar el seu turment dins d'una presó fosca, i al darrer, el prefecte Dacià ha de presenciar el miracle de la il·luminació celestial de la presó.

Finalment, a l'àtic la representació de *Noli me tangere* o l'aparició de Crist resuscitat a Maria Magdalena: Crist en disposició de marxa evitant el contacte amb la Magdalena, que agenollada allarga la mà envers el Resuscitat.

Fou realitzat amb la tècnica del tremp i daurat amb pa d'or, sobre suport de fusta. Amb el punxat i burinat sobre la superfície daurada s'aconseguí la decoració dels nimbes i les bores de les escenes i plafons. La tècnica de la taca de color i l'ombreig permeté donar sensació de volum a les figures i els rostres.

Procedència i datació

Com hem vist, el retaule havia estat fins l'any 1921 al lloc d'Estopanyà, concretament a l'ermita de sant Miquel Arcàngel, i res més se'n sabia. Tanmanteix, la lectura dels registres de la Cancelleria Reial sempre aporta notícies inesperades: és aquest el nostre cas, ja que una carta⁸ signada i manada escriure pel mateix rei Pere III el Cerimoniós ens ha aclarit la procedència del retaule objecte del nostre estudi. Es tracta d'una carta adreçada al bisbe de Lleida, elegit poc abans del dia 20 de novembre de 1385, en Guerau de Requesens, sol·licitant-li que donés el seu vistiplau a un acord sotscrit entre l'abat i convent del monestir de Poblet i el rector i parròquia de Sant Salvador d'Estopanyà, pel qual es permetia als monjos traslladar el priorat de Sant Vicenç, que fins aquell moment era situat en un indret poc adequat, a un nou indret situat a una capella advocada a santa Maria del Reguer, on disposarien d'aigua, fossar i església, molt més adient per a la seva activitat, convertint en granja l'emplaçament inicial del priorat.

La carta és prou reveladora, perquè ens indica que aquest priorat havia estat fundat pel noble Guillem Ramon de Casseres, el qual havia mort amb motiu de l'epidèmia de peste negra de l'any 1348. Fou la seva voluntat que aquest priorat tingués com a seu la casa on havia viscut, situada al lloc d'Estopanyà, i que aquest fos dedicat a sant Vicenç. Havia de ser regit i habitat pels monjos del monestir de Poblet, com efectivament s'esdevingué fins, com a mínim, l'any 1385. Com a patrons o exe-

cutors d'aquesta específica voluntat, el fundador designà al seu germà Jaume de Puigbó, canonge i prior de Sant Salvador de Saragossa, i al bisbe de Lleida (Esteve de Mulceu a partir de l'any 1349, per mort de Jaume Sitjó l'any 1348).

Ara queda clara l'advocació a sant Vicenç d'aquest retaule, que devia formar part de l'oratori del priorat poc temps després de la fundació. Els comitents podrien ser, a la dreta, el cavaller Guillem Ramon de Casserres, amb el seu escut blasonat amb el que sembla una serra tallant una estructura esgraonada, que pot ser una torre o castell; a l'esquerra hi hauria l'abat de Poblet Arnau d'Eixamús, amb l'escut de Valls, d'on era originari, amb blasó truncat de primer de gules i de segon de blanc (o argent) i l'altre escut que, tal vegada, pertanyeria al seu senyal familiar. Si aquesta hipòtesi tingués fermesa, el retaule hauria estat pintat entre els anys 1348, data de la mort del fundador i el 1361, en què morí l'abat Eixamús.

El priorat de Sant Vicenç d'Estopanyà hauria tingut una vida efímera. Ja hem vist com l'any 1385 manifestaven la vida dura i aspre que l'indret inicial feia portar als monjos. Si l'any 1385 es produí el canvi de lloc, tal vegada s'hauria allargat una mica l'existència d'aquesta institució. Nogensmenys, la llunyania de la casa mare de Poblet devia afeixugar els monjos de tal manera que en algun moment indeterminat haurien abandonat el compromís de mantenir-s'hi. L'única dada que fins ara havia relacionat Estopanyà amb el monestir de Poblet era la notícia de l'existència d'una granja.⁹ A banda de dita dada, cap cronista populetà esmenta el priorat de Sant Vicenç d'Estopanyà, la qual cosa ja ens diu quelcom de la fugacitat del priorat.

Mestre d'Estopanyà

L'actual bibliografia¹⁰ sobre el desconegut autor del retaule només li atorgava aquesta peça com única obra conservada. Pensem que aquest horitzó es pot ampliar amb algunes obres més.

El nostre anònim artista també hauria il·luminat algunes pàgines del manuscrit *Llibre dels Usatges i Constitucions de Catalunya*, conservat a l'Arxiu Municipal de la Paeria de Lleida (Ms. 1375),¹¹ en con-

Fig. 2. *Vicenç i Valeri davant Dacià*, detall del retaule de Sant Vicenç d'Estopanyà. MNAC. © Museu Nacional d'Art de Catalunya, Barcelona (2014). Foto: Calveras/Mèrida/Sagristà.

cret i com a mínim el foli 160, on hi ha la representació de les Corts catalanes reunides a Montblanc l'any 1333, sota la presidència d'Alfons III el Benigne (fig. 3). El paral·lisme és força acusat entre les imatges del prefecte Dacià assegut interpellant a Vicenç i Valeri, del retaule d'Estopanyà (fig. 2), amb l'oficial reial representat a l'esquerra de la imatge de la Cort de Montblanc del *Llibre dels Usatges lleidetà*.

A aquestes miniatures s'haurien d'associar altres dues obres: les del *Llibre Verd* de Barcelona (Ms. 1) i una

taula (fig. 4) conservada al Museu Episcopal de Vic, on es representa la *Resurrecció de Tabita per part de Sant Pere*.¹²

Tots els autors han indicat la italianitat de les referides obres, especialment pel que fa al retaule de Sant Vicenç, amb una possible formació toscana o norditaliana (Bolònia o Florència). Si la filiació entre el retaule d'Estopanyà i les obres realitzades a Lleida (i el *Llibre Verd* de Barcelona) quedés palesa, aleshores s'hauria de suposar la residència del seu taller, com a mínim en el moment de realitzar l'encàrrec, de dit pintor italià a la capital de Segrià, apropant-nos així a les tesis de Ricart Gudiol.¹³

Si aquest pintor hagués estat Ròmul de Florència, com propugnà Ainaud de Lasarte, llavors haurem de demostrar la seva presència a Lleida, aspecte que, ara per ara, no ha estat encara provat.

Mestre Ròmul de Florència

D'aquest pintor d'origen florentí fins ara només coneixíem quatre documents, tres d'ells procedents de la Cancelleria Reial i un altre del fons notarial saragossà. Amb aquest treball aportem quatre documents, tots ells procedents de l'Arxiu Reial i de la seva Cancelleria. D'ells se'n destil·len alguns detalls de la seva activitat artística.

Fig. 3. Cort a Montblanc l'any 1333. Llibre dels Usatges. Paeria de Lleida, Arxiu Municipal de Lleida, Reg. 1375. © Paeria de Lleida.

Fig. 4. *Resurrecció de Tabita*. Museu Episcopal de Vic. © Museu Episcopal de Vic. Foto: autor.

Un primer document inèdit endarrereix la presència de Ròmul a Osca fins al setembre de l'any 1363, quan impetrà un manament a la cúria reial a fi d'apel·lar contra una sentència proferida per Bartomeu de Serres, lloctinent del justícia d'Osca, respecte a un plet existent entre el mestre pintor i Maria Salavert.¹⁴

Els altres tres documents que aportem donen més llum al conflicte que sorgí entre el pintor i el prior del convent de Predicadors d'Osca, fra Martin de Geusa, amb motiu de la pintura d'un retaule per a l'altar major de l'església de dit convent. Un nou document endarrereix dos anys la primera data coneguda del conflicte, portant-la a l'any 1365, quan el mestre Ròmul havia demanat que es fessin efectives les penyores en poder de Bartomeu de Serres –que havia estat lloctinent del justícia d'Osca–, perquè no estava d'acord amb la protesta del prior dels predicadors, que al·legava que el retaule no havia estat fet amb or, plata, atzur, ocre i altres colors fins, com s'havia compromés el mestre Ròmul al contracte de la pintura; continuava dient que el pintor havia realitzat una “obra fictícia i sofisticada”, potser en el sentit que semblava feta amb materials cars i no havia estat així. Era per tot això que la cúria de l'infant Joan enviava un manament al justícia d'Osca on se'l requeria informar-se del contingut del contracte i, conjuntament amb el mestre Juan d'Ordás (un metge o físic), treure la veritat de l'assumpte.¹⁵

Els següents tres documents eren els coneguts fins a dia d'avui, i ens permetien saber que sobre el conflicte s'havia acordat, el juny del 1367, posar el plet en mans d'uns arbitradors i proferir sentència arbitral, de la qual n'era notari Domènec de Senarbe. A més, la qüestió era entesa al consell reial, del qual en va fer provisió el bisbe d'Osca, canceller reial, a fi de manar a Jaume Mateu, pintor del lloc d'Híjar, que fes una mena d'informe pericial envers la fidelitat del mestre Ròmul en la realització de la pintura i daurat del retaule. Dos mesos més tard es requerí al prior dels dominics presentar-se a la cúria reial perquè el mestre Ròmul, habitant a Saragossa, volia executar les penyores dipositades. Una setmana després tornà a intervenir el bisbe d'Osca, en qualitat de canceller, perquè el jurista saragossà Garcia Pedro de Casuis prengués coneixement del plet.¹⁶

A la darrerria de l'any 1370 el mestre Ròmul, oriünd de Florència i habitant de Saragossa, tornà a insistir en fer efectives les penyores dipositades pel prior dels dominics d'Osca i aconseguí un manament adreçat als oficials reials per materialitzar les seves intencions.¹⁷ Al juliol de 1372 és el prior del convent, per mediació del conseller i promovedor de la cúria ducal, Bernat Despont, qui aconseguí un altre manament per anul·lar l'impetrat un any i mig abans pel pintor Ròmul, obtenint a més una ordre per fer efectiva la sentència arbitral que havia estat pronunciada temps enrere, instant i donant plé poder al justícia d'Aragó per fer-se'n càrrec de la qüestió.¹⁸

APÈNDIX DOCUMENTAL

1

1363, setembre, 1, Osca

A petició de Ximeno Sanç, relator de la causa, es mana a Ximeno Pero Sabata, pèrit en lleis d'Osca, perquè conegui sobre el procediment judicial i sentència proferida per Bartomeu de Serres, lloctinent del Justícia d'Osca, en el plet existent entre el pintor Ròmul i Maria Salavert, ja que mestre Ròmul havia presentat al·legacions a dita sentència.

Petrus et cetera, fideli judici Curie nostre Eximino Petri Çapata, jurisperito civitatis Osce, salutem et gratiam. Causam appellacionis ad nos emisse per magistrum Romo, pictorem, a quadam sententia per Bartholomeum de Serres, locumtenentem Justicie civitatis predicte lata in causa quam idem magister habet cum Maria Salavert racione in processu inde actitato contenta, cui appellacioni delatum est nobis huius sentencie ducimus comitendam. Mandantes vobis quatenus vocatis evocandis et resumpto processu cause predicte de predictis cognoscatis et super eis faciatis et decernatis quod forus et ratio suadebunt, super quibus procedatis sumarie et de plano. Nos enim, super hiis cum emergentibus, dependentibus et connexis vobis cum presenti comitimus plenarie vices nostras. Datum Osce, prima die septembris anno a Nativitate Domini Millesimo CCC^o LX° tercio. Eximemus Sancii.

Petro de Gostemps ex petitione provisa per
EximenumSancii, consiliariumet relatarium
Probata

Arxiu Reial de Barcelona, Cancelleria, Reg 714, fol 120r.

2

1365, juny, 23, Saragossa

Manament impetrat per fra Martín de Geusa, del convent de predicadors d'Osca, adreçat al Justícia d'Osca, pel qual i a instància del bisbe d'Osca es requereix que junt a Joan d'Ordas, es conegui sobre el contracte signat entre mestre Ròmul i el convent de predicadors, on s'especificava que, per a realitzar un retaule per a l'església de dita ciutat, el mestre havia d'utilitzar materials cars, com or, plata, atzur, ocre i altres colors fíns, i el convent al·lega que l'obra del mestre ha estat "fictícia i sofisticada", incomplint el pacte signat. D'altra banda, diu que en altres cartes s'havia requerit al Justícia per a fer efectives les penyores dipositades en poder de Bartomeu de Serres, ciutadà d'Osca, que s'havien de fer efectives a l'acabament del retaule, les quals cartes -diu- foren aconseguides subreptíciament, en gran perjudici del convent vist l'incompliment contractual.

Infans Johannes et cetera, fideli suo Justicie civitatis Osce, vel eius locumtenenti. Salutem et gratiam. Culmini nostro per fratrem Martinum de Geusa, ordinis predicatorum conventus civitatis eiusdem extitit humiliter intimatum quod licet per alias literas nostras quedam pignora per eundem fratrem in posse Bartholomei de Seres, civis dicte civitatis posita, racione cuiusdam quantitatis peccunie quam idem frater tradere tenebatur magistro Romulo de Florencia, pictori, perfecto per eundem magistrum quodam retabulo in ecclesia predicatorum dicte civitatis, quod retabulum idem magister

auri et argenti fini, de azur de acre fini et aliorum colorum certo precio facere tenebatur instrumento publico inde sumpto venditoris, de quorum precio magistro pretacto satisfeceritis. Actamen, quia dicte nostre litere fuerunt subrepticie impetrare omni dictus magister Romolus opus predictus ficticium seu sofisticatum fecerit formam dicti contractus, ut asseritur, non observando quod in dampnum dicti suplicantis et conventus predicti noscitur redundare. Id circo, suplicato nobis sibi super hiis de oportuno remedio provideri, vobis dicimus et mandamus quatenus una cum magistro Johanne d'Ordas, de predictis vocatis quorum intererit cognoscatis et secundum tenorem dicti contractus predictum magistrum Romolum ad predicta complenda forcietis et dstringatis prout eundem teneri inveneritis obligatum et alias faciatis in predictis quod de foro et ratione repereritis faciendum. Datum Cessarauguste, xxiii die junii anno a Nativitate Domini M^oCCC^oLX^oquinto. Arnaldus Cer.

Bernardus Destahues ex provisione provisa
in audiencia per Oscensis episcopum
Probata

Arxiu Reial de Barcelona, Cancelleria, Reg 1612, fol. 137v-138r.

3

1367, juny, 11, Saragossa

Manament reial adreçat a Jaume Mateu, pintor del lloc d'Hijar a fi de realitzar un informe pericial respecte a la qualitat de la pintura realitzada per mestre Ròmul en un retaule per a l'altar major del convent de predicadors d'Osca. L'informe havia de complementar una sentència arbitral proferida, de la qual Domènec de Senarbe n'havia estat notari. La qüestió era reconeguda pel consell reial del qual en féu provissió el bisbe d'Osca, [Pere de Clasqueri], canceller reial.

Petrus et cetera fideli nostro Jacobo Mathei, pictori loci de Ixar, salutem et gratiam. Cum per audientiam nostram provisum extiterit quod reetabulum altaris majoris fratrum predicatorem civitatis Osce de quo erat questio inter magistrum Remolum, pictorem, et fratrem Martinum de Geusa, per vos oculis subiciatur et inspiciatur an fideliter pictum fuerit vel etiam operatum. Id circo vobis, de cuius industria ac pericia in hac arte confidimus, dicimus et mandamus expresse quatenus adhibito vobis Dominico de Senarbe, notario, qui sententiam arbitratorum qui super hiis inter dictas partes electi fuerint scripsit etiam et dictavit, dictum reetabulum vocata parte perspiciatis si iuxta tenorem dicte sentencie per dictum magistrum Remolum quo ad picturam et deauraturam fuerit fideliter operatum et eo prospecto de eo quod inveneritis relationem in nostra audiencia veridicam faciatis. Datum Cessarauguste, undecima die junii anno a Nativitate Domini M^oCCC^oLX^oVII^o. Episcopus Oscensis.

Michaelis de Bordello ex petitione provissa in consilio
per dominum Episcopum Oscensis regium cancellarium
Probata

Arxiu Reial de Barcelona, Cancelleria, Reg 737, fol 12r.

Citat per A. LÓPEZ DE MENESES, "Documentos culturales de Pedro el Ceremonioso", *Estudios de la Edad Media de la Corona de Aragón*, 1952 (5), p. 711-712.

4

1367, agost, 13, Saragossa

Requeriment a Martín de Geusa, prior del convent de predicadors d'Osca, per a comparèixer personalment o per procurador en la reclamació feta per mestre Ròmul, pintor de Saragossa, que pretèn l'execució de les penyores dipositades pel prior, advertint-lo que en cas de no compareixença es tirarà endavant amb el manament de venda de penyores.

Petrus et cetera, fideli nostro fratri Martino de Geusa, conventuali ordinis fratrum predicatorum civitatis Osce, salutem et gratiam. Ad instanciam magistri Romoli, pictoris civitatis Cessarauguste, vos citamus quatenus quarta die a presentacione presentium vobis facta in antea proxime computanda si feriata non fuerit alias septima non feriata compareatis per vos vel idoneum responsalem in nostra audiencia ad defendendum dictum magistrum Romoli, ab impositione male vocis imposita per Spinellum Martini nomine procuratorio Elfe de Gurrea, super quibusdam pignoribus per vos datis que instante dicto Romolo, in cuius posse existebant, mandato nostro tradita fuerunt ad vendendum legitime responsurus, alioquin significamus vobis quod nos procederemus super predictis prout fori et rationis fuerit vestri absentia non obstante et contumacia exigente. Data Cessarauguste, xiii^a die augusti anno a Nativitate Domini M^o.CCC^o.LX°.VII°. Pers. Johannes exaravit.

Bartholomeus Sirvent ex petitione provisa
in consilio
Probata

Arxiu Reial de Barcelona, Cancelleria, Reg. 737, fol. 71r.

Citat per A. LÓPEZ DE MENESES, *op. cit.*

5

1367, agost, 21, Saragossa

El canceller reial i bisbe d'Osca encomana, per via de provissió en consell, el coneixement de la causa existent entre mestre Ròmul, pintor de Saragossa, i Martín de Geusa, prior del convent de predicadors d'Osca, al jurista saragossà Garcia Pedro de Casuis.

Petrus, Dei gratia Rex Aragonum et cetera, fideli nostro Garsie Petri de Casuis, jurisperito Cessarauguste, salutem et gratiam, causam seu causas ac questionem seu questiones que vertuntur vel verti sperantur inter magistrum Romulum, pictorem dicte civitatis ex una parte et fratrem Martinum de Geusa, conventualem ordinis fratrum predicatorum civitatis Osce ac etiam quasvis alias personas conjunctim vel divisim ex altera, tam agendo quam etiam defendendo racione quorundam pignorum per dictum fratrem Martinum traditorum que postea, instante dicto Romulo, in cuius posse existebant fuerunt, mandato nostro, tradita ad vendendum et quorum pretextu dictus frater Martinus fuit ad nostram audienciam evocatus, vobis ducimus comittendas, mandantes vobis quatenus vocatis evocandis et resumptis processibus de predictis habitis quos in puncto quo sunt nobis tradi jubemus per quospiam ipsorum detentores de dictis causa seu causis ac questione seu ques-

tionibus cognoscatis et super eis faciatis, procedatis et decernatis quod de foro et ratione fuerit faciendum. Quoniam super hiis et dependentibus vel emergentibus ex eisdem seu connexis vices nostras vobis comittimus plenarie cum presenti. Datum Cessarauguste xxi^a die augusti anno a Nativitate Domini M^oCCC^oLX^oseptimo. Episcopus Oscensis.

Petrus Vital ex provisione facta in consilio
per Episcopum Oscensis regium cancellarium
Probata

Arxiu Reial de Barcelona, Cancelleria, Reg. 737, fol. 81v.

Citat per A. LÓPEZ DE MENESES, *op. cit.*

6

1370, desembre, 26, Daroca

Per intervenció del canceller reial Francesc Oliver la cancelleria ducal expedí manament adreçat a tots els oficials reials i ducals a fi de fer efectives les penyores obligades pel prior i convent de predicadors d'Osca a favor de mestre Ròmul, oriünd de Florència i ara habitant a Saragossa.

Infans Johannes et cetera, universis et singulis officialibus dicti domini Regis, atque nostris vel eorum locatenentibus, ad quos presentes pervenerint, salutem et gratiam. Cum Romolus, pictor oriundus de Florencia, habitatorque Cessarauguste proposuerit humiliter coram nobis quod prior et conventus Monasterii fratrum predicatorum civitatis Osce tenentur sibi in certa peccunie summa certa de causa in nostri audiencia proposita et expressa quamsiquidem peccunie quantitatem ab eisdem habere non potest ut narratur nec etiam juri parere seu stare nolunt pro tanto supplicato nobis ei super hiis de justicia provideri vobis dicimus cuilibet vestrum dicimus et mandamus quatenus ad conservacionem juris dicti Romoli emparetis in posse quorumcumque infra juredicciones vobis comissas degentium omnes et singulas peccunie quantitates et res que dictis priori et fratribus quoquomodo pertineant seu per quospiam exsolvi debeant quavis causa seu etiam ratione et ius predicti Romoli super ipsis quantitatibus atque rebus in aliquo non ledatur sed potius preservetur illesum ipsasque peccunie quantitates vel res eisdem priori et fratribus tradi minime faciatis donec caucionem prestiterint de stando juri in posse vestro hocque non mutetis sub penis a foro statutis seu etiam ordinatis super premissis si opus fuerit partibus justiciam ut convenit tribuendo. Datum Daroce, xxvi die decembris anno a Nativitate Domini Millesimo CCCLXX primo. Franciscus Oliverii.

Bernardus Destahues mandato domini ducis
facto per Franciscum Oliverii, regium cancellarium
Probata

Arxiu Reial de Barcelona, Cancelleria, Reg 1621, fol 14r.

7

1372, juliol, 21, Barcelona

Manament al Justícia d'Aragó a fi de que s'apliqui la sentència arbitral pronunciada respecte a la controvèrsia existent entre mestre Ròmul de Florència i el prior i convent de predicadors d'Oscà, al mateix temps que revoca un altre manament anterior adreçat a tots els oficials reials que afavoria a mestre Ròmul per obligar a fer efectives les penyores obligades pel convent de predicadors. La carta fou impetrada per la intervenció del conseller i promovedor Bernat Despont.

Infans Johannes et cetera dilecto consiliario atque nostro Justice Aragonum, salutem et dilectionem. Pridem ad humilem supplicacionem Remoli pictoris subscriptam provisionem fecisse recolimus sub hiis verbis:

Infans Johannes et cetera, universis et singulis officialibus dicti domini Regis, atque nostris vel eorum locatenentibus, ad quos presentes pervenerint, salutem et gratiam. Cum Remolus, pictor oriundus de Florencia, habitatorque Cessarauguste proposuerit humiliter coram nobis quod prior et conventus Monasterii fratrum predicatorum civitatis Osce tenentur sibi in certa peccunie summa certa de causa in nostri audiencia proposita et expressa quamsiquidem peccunie quantitatem ab eisdem habere non potest ut narratur nec etiam juri parere seu stare volunt pro tanto supplicato nobis ei super hiis de justicia provideri vobis et cuilibet dicimus et mandamus quatenus ad conservacionem juris dicti Romoli emparetis in posse quorumcumque infra juredicciones vobis comissas degentium omnes et singulas peccunie quantitates et res que dictis priori et fratribus quoquomodo pertineant seu per quospiam exsolvi debeant quavis causa seu etiam racione ut ius predicti Remoli super ipsis quantitibus atque rebus in aliquo non ledatur sed potius reservetur illesum ipsasque peccunie quantitates vel res eisdem priori et fratribus tradi minime faciatis donec caucionem prestiterint de stando juri in posse vestro hocque non mutetis sub penis a foro statutis seu etiam ordinatis super premissis si opus fuerit partibus justiciam ut convenit tribuendo. Datum Daroce, xxvi die decembris anno a Nativitate Domini M^oCCC^oLXX^o primo. Franciscus Oliverii.

Verum cum sicut pro parte dicti prioris et conventus fratrum predicatorum civitatis Osce precepimus preinserta litera ut asseritur sit subrepticie impetrata eo quia ut fertur questio predictae peccunie quantitatis per sentenciam arbitralem latam per arbitros inter partes electos fuit decisa et determinata. Ideo, supplicato nobis pro parte dictorum prioris et conventus vobis dicimus, comitimus et mandamus quatenus constituto vobis de compromisso et sententia arbitrari inde ut dicitur lata si repereritis eandem fuisse executioni iam mandatam nisi aliud oportunum fuerit debitis quod obsistat preinserta literam revocetis et pro revocata ceteris officialis supradictis haberi mandetis. Et super predictis justiciam faciatis expeditam prout de foro et racione inveneritis faciendum. Quantum nos eo casu preinsertam literam pro revocata nunc pro tunc et tunc pro nunc haberi volumus et jubemus. Nos, enim, vobis super predictis omnibus et singulis et dependentibus ac incidentibus et eisdem connexis vobis cum presenti comitimus plenarie vices nostras. Datum Barchinone xxi die julii anno a Nativitate Domini MCCCLXXsecundo. Jacobus cancellarius.

Petrus Oronendi ex provisione facta per
Bernardum de Ponte, consiliarium et promotorem
Probata

Arxiu Reial de Barcelona, Cancelleria, Reg. 1623, fol. 100r-v.

8

1385, novembre, 20, Girona

El rei Pere III “el Cerimoniós” demana al recentment elegit bisbe de Lleida [Guerau de Requesens] que dongui el seu consentiment al canvi de lloc del Priorat de Sant Vicenç d’Estopanyà, situat en principi en un lloc sense aigua ni condicions per a l’ofici diví i que caldria situar a una capella anomenada de Santa Maria del Reguer, com així han concordat el Monestir de Poblet i el rector i parroquians d’Estopanyà.

Lo Rey

Segons per part de l’abat e convent del Monastir de Poblet havem entés en Guillem Ramon de Casserres, quondam, habitador en lo loc d’Estopanyà, lo qual morí en les morts primeres, ordonà en son darrer testament que de tots sos béns fos fet un priorat en lo seu alberch dins lo dit loc, sots invocació de Sant Viçent e que fos donat a monges de l’orde de Cistell, a consell del bisbe de Leyda e d’en Jacme de Puigbó, canonge e prior de Sant Salvador de Saragoça, germà del dit en Guillem Ramon, la qual ordinació fo mesa en execució, car lo dit alberch fo donat al Monastir de Poblet qui aquell ha lonch temps possehit e encara vuy posseix. Mas, veents los dits abat e convent que'l dit alberch és entre ... propers e quey ha gran mimve d’aygua, la qual és principalment necessària a tot monastir, niy ha esgleya sino una capelleta, ni foçar e que per consegüent los monges d’aquell noy poden bonament fer lo divinal officí, ne lo servey que's pertany e és necessari e per altres moltes raons espedients e necessàries, són se paccionats ab lo Rector de Sant Salvador d’Estopanyà, ab voluntat dels parroquians, que'l dit Priorat sie mudat a una capella que ha en lo dit loc, appellada Santa Maria de Reyguer, tota hora romanent la casa del dit Guillem Ramon on vuy estan los monges ensemps ab la capella en manera de grania. E nos, considerants que quant lo comte en Ramon Berenguer, predecessor nostre en lo Comtat de Barchinona, fundà lo Monastir de Poblet, mudat aquell après per dues vegades, tota vegada de bé en mils, tro que fou posat en loc covinent, en guisa que los monges hi poguessen pus profitosament habitar. Enteses per singular devoció que havem al dit Orde de Cistell, haiam no menor affecció que'ls dits abat e convent que la dita convinença, la qual és justa e raonabla e a bon zel fet, haia la conclusió que's pertany, per çò us pregam axí afectuosament e estreta com podem que per totes les dites raons vullats fermar e aprovar ab tot acabament la convinença damunt dita feta entre los dits abat e convent o lur síndic e procurador d’una part e los dits Rector e parroquians de la altra, sabent que d’açò ultra que'n satisfarets al profit del dit Monastir, al qual per lo deute qui'us hi estreny devets e sots tengut dar tot loc, ne farets a nos plaer e servey, que molt vos grahirem per la qual hauem vos e vostra esgleya en recomendació special, segons conixerets en la obra. Dada en Girona, sots nostre segell secret, a xx dies de noembre del any MCCCLXXXV. Rex Petrus.

Electo confirmato in episcopatum Ilerdensis

Dominus Rex qui eam signavit
mandavit expedire
Probata

Arxiu Reial de Barcelona, Cancelleria, Reg 1374, fol. 87v-88r.

NOTES

1. 199 cm d'alt i 255 cm d'ample. Ens guiem per la informació facilitada a la fitxa tècnica present a la web oficial del Museu Nacional d'Art de Catalunya, (<http://art.mnac.cat>). Núm. d'inventari 003940-CJT.
2. Fou adquirida per la Junta de Museus malgrat l'oposició política del moment (J. MIRA, "L'afer de la col·lecció Plandiura", dins *Justícia Social. Organ de la Unió Socialista de Catalunya*, Barcelona, Any II, 3ª Època, núm. 54 (16 juliol 1932), p. 1.
3. Carme BERLABÉ JOVÉ, *El Museu Diocesà de Lleida. La seva formació i la legitimitat del seu patrimoni artístic*, Memòria de Tesi doctoral inèdita, Universitat Abat Oliva CEU, Facultat de Ciències Socials, Departament de Ciències Jurídiques i Polítiques, 2009.
4. Josep MASSOT I MUNTANER, *El Bisbe Josep Miralles i l'església de Mallorca: De la Dictadura a la Guerra Civil*, Publicacions Abadia de Montserrat, SA. Biblioteca Serra d'Or, 1991, 1ª Edició, p. 21-28.
5. El retaule ha estat descrit per diferents autors; destaquem Mª C. LACARRA DUCAU, "La influencia de los pintores italianos en los talleres aragoneses durante el siglo XIV", dins *Homenaje a D. Federico Balaguer Sánchez*, Huesca, Ed. Instituto de Estudios Aragoneses, 1987, p. 427-430, i també Francesc FITÉ LLEVOT, "Algunes qüestions sobre iconografia i culte a sant Vicent Martir a Catalunya, en època medieval", dins Francesca ESPAÑOL; Francesc FITÉ (ed.), *Hagiografia peninsular en els segles medievals*, Lleida, Universitat de Lleida, 2008, p. 186-187, n. 86.
6. Giacomo da VARAZZE (Jacobus de VORAGINE), *La leyenda dorada*, vol. I, Madrid, Alianza Forma, 6ª Edició, 1994, p. 120-123. A la llegenda daurada es fa un relat molt viu de les virtuts i martiri de Vicenç, emmarcat per la persecució endegada per l'emperador Dioclecià vers l'any 304 de l'era cristiana.
7. Al segle XI es portaren les relíquies de sant Valeri a Roda d'Isàbena, les quals abans havien estat trobades al Pirineu. Tal vegada la tradició localitzà a Enat el lloc d'enterrament de sant Valeri. Enat era un topònim, prop del riu Cinca, que feia de límit de la Ribagorça: *Relación o descripción de los montes Pirineos, con todos sus puertos y condado de Ribagorza, del reyno de Aragón, la qual se acabó en 14 de noviembre de 1586*, por D. Antonio ESPINOSA, Madrid, 1793, p. 95. Original conservat a la Biblioteca de Catalunya, núm. 105067. Actualment, el poble d'Enate és un agregat d'El Grau (comarca del Somontà).
8. Apèndix documental, núm. 8.
9. A. ALTISENT, *Història de Poblet*, Abadia de Poblet, 1974, p. 59. No s'indica l'origen de la informació, datant la granja a la darrerria del segle XII. No entenem aquesta datació; potser en aquesta data ja hi havia una granja populetana a Estopanyà.
10. A més de les fins ara citades, cal destacar: Rosa ALCOY; Xavier BARRAL I ALTET, "Maestro de Estopanyà, posiblement Rómulo de Florencia", dins *Prefiguración del Museu Nacional d'Art de Catalunya*, Barcelona, Museu Nacional d'Art de Catalunya/Lunberg, 1992. També, Manuel SERRANO SANZ i Miquel SALVADOR SANPERE, citats per ALCOY.
11. Rosa ALCOY "Llibre dels Usatges i Constitucions de Catalunya", dins *La Seu Vella de Lleida. La catedral, els promotors, els artistes, s. XIII a s. XV*, Barcelona, Departament de Cultura, Generalitat de Catalunya, 1991, p. 152.
12. Rosa ALCOY, "Creadores de estilo en el arte medieval", dins *Materia Revista d'Art. L'estil. El estil*, Barcelona, Departament d'Art, Universitat de Barcelona, 2001, p. 84-85.
13. Ricart GUDIOL, *Ars Hispaniae IX. Pintura gòtica*, Madrid, Plus-Ultra, 1955, p. 83.
14. Apèndix documental, doc. núm. 1.
15. Apèndix documental, doc. núm. 2.
16. Apèndix documental, doc. núm. 3, 4 i 5.
17. Apèndix documental, doc. núm. 6.
18. Apèndix documental, doc. núm. 7.